

Anna Weissbrot-Koziarska

ORCID: 0000-0003-1076-1957

Uniwersytet Opolski

O konieczności trwania i rozwoju polskiej pedagogiki społecznej

About the importance of lasting and development of Polish social pedagogy

Abstract

Contemporary reality is a time of great changes, of which we are observers as well as participants. The changes which are taking place right in front of our eyes provoke us to search for the answers to the question of how to transform social systems so each person retains their full rights without violating the rights of others. One of the disciplines that undertake scientific and practical reflection on the interpretation of social phenomena is pedagogy, including social pedagogy. While analyzing the place of man in the contemporary world, educational processes and their determinants, social educators constantly look for the possibility of creating a social system in which human rights will be respected. Currently, social educators are faced with the necessity to preserve the achievements as well as simultaneous need for updating research fields and their practical application.

Recent years have been a time of macro-environmental influences and processes taking place in them, among which the most obvious migration trends have emerged, caused not only by the desire to improve economic conditions, but also by the need to save lives as a result of war aggression. The world is constantly struggling with violence, intolerance, environmental degradation and its consequences, with the pandemic and its consequences. Describing these problems is the duty of social educators who are interested in people. Today the fate of an individual is more closely linked to societies around the world than ever. Therefore, the task of social pedagogy is to analyze reality and indicate the need for changes that will enrich human life and make ones more creative.

Keywords

social pedagogy, scientific discipline, social problems

Początki...

Pedagogika społeczna jako subdyscyplina pedagogiki powstała w XX wieku w odpowiedzi na zapotrzebowanie na nową dyscyplinę w naukach społecznych, któ-

ra zogniskuje swoje badania w obszarze procesów kształtujących życie jednostek w różnych okresach życia, a także roli, jaką odgrywa przestrzeń społeczna w procesach szeroko pojętej edukacji i wychowania.

Pedagogika społeczna była odpowiedzią na nowe problemy społeczne, jakie przyniosły gwałtowne zmiany wywołane ekspansywnym rozwojem gospodarczym i kulturowym w Europie i Ameryce w XIX wieku. Jak każda dyscyplina naukowa wypracowała własne teorie, przedmiot, metodologię i warsztat badawczy, stale doskonaląc te elementy w dążeniu do pokonywania trudności, z jakimi boryka się współczesny człowiek. Pedagogika społeczna jest dyscypliną o charakterze humanistycznym, w której centrum zainteresowania jest człowiek wraz z otaczającą go szeroko pojętą przestrzenią bio-społeczno-kulturową i gospodarczą oraz skutkami ich wzajemnych wpływów. Zidentyfikowanie nowych zjawisk, w tym głównie ujawniających braki w procesach opieki i wychowania jednostek, rodzin, szerszej grup społecznych, wskazywało na konieczność prowadzenia badań, które wyznaczały kierunki ich kompensacji. Teoretyczne dociekania i prowadzenie badań z wykorzystaniem analiz różnych dyscyplin naukowych podkreśla interdyscyplinarny charakter pedagogiki społecznej. I słusznie, bowiem człowiek jako istota społeczna oddziałuje na otaczające go środowisko z wzajemnością, a to nie pozostaje bez wpływu na jakość jego życia. Pedagogika społeczna w swojej teorii odwołuje się do dorobku nauk biologicznych, psychologicznych, społecznych, pozostając dzięki temu interdyscyplinarnym łącznikiem rozwoju dorobku teoretycznego różnych dyscyplin nauki, w tym w obszarze wychowania, opieki i kultury.

Badacze zagadnień teoretycznych i praktycznych polskiej pedagogiki społecznej podkreślają konieczność kontynuowania poszukiwania odpowiedzi na „stare” pytania oraz stawiania nowych, które także wymagają reakcji. Zarówno jednych, jak i drugich jest wiele. Czasami wydaje się, że zbyt dużo, aby kształcić zarówno badaczy, jak i praktyków sprostać stale rosnącym globalnym wyzwaniom, które stanowią zagrożenie dla efektywnego funkcjonowania społeczeństw. Takie problemy jak ubóstwo, uzależnienia, przemoc, degradacja klimatu czy migracje wymagają empirycznych badań nad nimi, których wyniki będą wykorzystane do praktycznej działalności aktywnych pedagogów. I nie ma co się spierać, czy pedagogika społeczna potrzebna jest, czy nie. Ona jest dziś koniecznością, gdyż analizy procesów wychowania i edukacji są fundamentem funkcjonowania społeczeństwa w skali makro i mikro.

Definiowanie pedagogiki społecznej jako nauki o charakterze praktycznym odróżnia ją od innych nauk i dyscyplin pedagogicznych, głównie czynnikiem prakseologicznym¹, co wskazuje na konieczność współdziałania teoretyków z praktykami.

¹ P. Czarnecki, *Pedagogika społeczna. Podstawowe pojęcia i definicje*, „Społeczeństwo i Edukacja, Międzynarodowe Studia Humanistyczne” 2012, nr 1, s. 389–414.

Dla rozwoju pedagogiki społecznej istotne bowiem jest zrozumienie człowieka – podmiotu sprawczego wszelkich działań i przemian tak w środowisku lokalnym, jak i globalnie oraz wytyczenie kierunków jego rozwoju uwzględniających umiejętności rozwiązywania problemów jednostkowych i społecznych. Stąd też wśród przedstawicieli pedagogiki społecznej, reprezentujących różne ośrodki badawcze, wyróżnia się profesjonalistów zajmujących się badaniami z dziedziny nauk o wychowaniu i społecznym funkcjonowaniu jednostek, rodzin, szerszej grup społecznych, czyli tzw. teoretyków oraz praktyków bezpośrednio zaangażowanych w edukację dzieci i młodzieży w środowisku lokalnym.

Polskie szkoły pedagogiki społecznej wstępem do rozwoju dyscypliny²

Pedagogika społeczna jest dyscypliną bardzo szybko się rozwijającą, na gruncie której powstało wiele teorii pozwalających lepiej poznać otaczającą człowieka rzeczywistość. Zgodnie z koncepcją sił społecznych Heleny Radlińskiej pedagogika społeczna jest nauką o praktycznym charakterze, której obszarem zainteresowań badawczych są wzajemne siły społeczne występujące pomiędzy jednostką a środowiskiem. Siły społeczne definiowane są jako wszelkie czynniki, uzdolnienia i cechy ujawniające się w różnych fazach życia człowieka, które odgrywają ważną rolę w kształtowaniu się tej wzajemnej relacji. Helena Radlińska zwracała uwagę na „konieczność uruchomienia i spożytkowania wszystkich sił społecznych dla rozwoju oświaty pozaszkolnej, pomocy kulturalnej i wszelkiej w ogóle służby społecznej. Istotę służby społecznej na rzecz określonych grup środowiskowych wiązała z pedagogiką społeczną i z polityką społeczną”³. Dużą uwagę przywiązywała do rozwoju „oświaty, kultury wśród szerokich mas społecznych, do rozwijania działalności wychowawczej, opiekuńczej, socjalnej, obejmujących wszystkie dziedziny życia zbiorowego, aby »rozbudzić siły duchowe« u niewykształconych, nieprzystosowanych społecznie i upośledzonych umysłowo, ruchowo, przewlekle chorych czy też ludzi starych, bezrobotnych i bezdomnych”⁴. W skonstruowanej koncepcji sił społecznych podkreślała, że człowiek jest istotą bio-socjo-kulturową i to właś-

² Przedstawiciele polskich szkół pedagogiki społecznej opisano m.in. na podstawie *Drzewa genealogicznego pedagogiki społecznej* opracowanego przez T. Pilcha i T. Sosnowskiego i opublikowanego w: T. Pilch, *Drzewo poznania. Wokół narodzin i rozwoju poznańskiej pedagogiki społecznej*, [w:] K. Segiet, K. Słupska, A. Tokaj, (red.), *Etapy życiowe człowieka w kontekście pedagogiki społecznej*, Poznań 2019, s. 18 oraz na podstawie danych zawartych na stronach internetowych odpowiednich instytutów wybranych uczelni.

³ Cyt. za: H. Gąsior, *Pedagogika społeczna: jej teoretyczna i utylitarna aktualność*, „Chowanna” 1995, nr 2, s. 92.

⁴ *Ibidem*, s. 91.

nie na tych płaszczyznach odbywa się proces jego wychowania oraz budowana jest jego zdolność do funkcjonowania w środowisku społecznym.

Prekursorzy pedagogiki społecznej w Polsce w sposób szczególny zwracali uwagę na problematykę oświatową i pracę społeczną (analizę działań wychowawczych, upowszechniania kultury narodowej, pozaszkolnych form nauczania, oświaty dorosłych, rozbudzania potrzeb, organizowania sił, opieki, pomocy, analizę pojawiających się problemów społecznych). Istotny wpływ na rozwój teorii i praktyki pedagogiki społecznej w Polsce miał także m.in. Antoni Dobrowolski, który wskazywał na potrzebę samokształcenia społeczności i konieczność umożliwienia równego dostępu do dóbr kultury dla dzieci, młodzieży i osób dorosłych.

Działalność kontynuatorów szkoły Heleny Radlińskiej pozwoliła na rozwój podejścia instytucjonalnego, ekonomicznego, historycznego, czy też socjalnego w analizie podejmowanych zagadnień związanych z przedmiotem zainteresowań pedagogiki społecznej. Do głównych przedstawicieli polskiej pedagogiki społecznej po śmierci Heleny Radlińskiej zaliczyć można m.in. Aleksandra Kamińskiego, Ryszarda Wroczyńskiego, Adama Uziembło, Jerzego Wołczyka, Tadeusza Wujka, Irenę Lepalczyk, Edmunda Trempałę, Annę Przeclawską, Zbigniewa Kwiecińskiego, Andrzeja Radzewicza-Winnickiego, Tadeusza Pilcha, Stanisława Kawulę, Jana Bogusza, Jerzego Stochmiałka, Bogusława Chmielowskiego, Henryka Gąsiora, Józefę i Henryka Pielków, Ewę Syrek oraz innych praktyków i teoretyków na co dzień związanych z różnymi ośrodkami naukowymi w Polsce⁵.

Otwartość na teoretyczne i empiryczne analizowanie i poszukiwanie innowacyjnych obszarów działania przez uczniów H. Radlińskiej pozwoliło na stałe wzbogacanie dorobku pedagogiki społecznej oraz przyczyniło się do powstania kolejnych szkół tej dyscypliny (m.in. za sprawą R. Wroczyńskiego, A. Kamińskiego i innych), dzięki czemu zachowany został proces ciągłego rozwoju pedagogiki społecznej w Polsce. Należy podkreślić, że proces ten trwa do dziś.

W ośrodkach akademickich powstawały kolejne katedry pedagogiki społecznej. Po Zjeździe Pedagogów Społecznych w Warszawie w 1957 roku powstała Katedra Pedagogiki Społecznej na Uniwersytecie Warszawskim. Na jej czele stanął R. Wroczyński, pedagog i historyk, który rozwijał koncepcję pedagogiki społecznej opartą na kontynuacji działalności H. Radlińskiej, tworzeniu szkoły środowiskowej oraz idei edukacji pozaszkolnej. Dużą uwagę przywiązywał do potrzeb, którym w procesie wychowania musi sprostać pedagog. W krótkim czasie prowadzona przez niego katedra stała się jednym z głównych ośrodków pedagogiki społecznej w kraju, zajmując się badaniami nad oświatą dorosłych, edukacją po-

⁵ *Ibidem*, s. 95.

zaszkolną oraz funkcjonowaniem szkoły w środowisku⁶. Czołowi przedstawiciele warszawskiego ośrodka pedagogiki społecznej to: Tadeusz Pilch, Helena Izdebska, Tadeusz Wujek, Jerzy Wołczyk, Edward Mazurkiewicz, Wiesław Theiss, Michał Winiarski, Barbara Smolińska-Theiss. Warszawskie korzenie mają także: Agnieszka Naumiuk, Anna Odrowąż-Coates, Bożena Matyjas, Paulina Forma, Danuta Lalak, Marek Konopczyński, Anna Zielińska, Maria Kolankiewicz, Ewa Kozdrowicz, Maciej Górecki, Bogdan Skrzypczak.

W 1978 roku powstał ośrodek białostocki pedagogiki społecznej w Wyższej Szkole Nauczycielskiej – filii Uniwersytetu Warszawskiego (aktualnie Uniwersytet w Białymstoku), którego czołowymi reprezentantami, ze znaczącym wkładem w rozwój polskiej pedagogiki społecznej, są: Jerzy Nikitorowicz, Jadwiga Izdebska, Mirosław Sobecki, Wioleta Danilewicz, Tomasz Bajkowski i Tomasz Sosnowski.

Następnie katedry pedagogiki społecznej zostały powołane w strukturach:

- Uniwersytetu Łódzkiego (reaktywowana) w 1961 roku pod kierownictwem Aleksandra Kamińskiego – oparta na fundamencie działalności Heleny Radlińskiej. Dzięki swojemu naukowemu zaangażowaniu A. Kamiński dokonał podziału pedagogiki społecznej na dwie odrębne kategorie: pedagogikę społeczną rozumianą jako jeden z działów pedagogiki ogólnej, zajmującą się badaniem wpływów społecznych na proces wychowania, i pedagogikę społeczną, traktowaną jako samodzielną dyscyplinę naukową, której przedmiot zainteresowań obejmuje podejmowanie opieki nad jednostkami niesamodzielnymi pod względem funkcjonowania socjalnego, społecznego, edukacyjnego lub kulturowego, także profilaktykę wychowawczą obejmującą grupy wiekowe w każdym wieku⁷. Ponadto obszar analiz teoretycznych podejmowanych w ramach działalności katedry dotyczył takich zagadnień jak: określenia uwarunkowań rozwoju dzieci, młodzieży i dorosłych, dalszego weryfikowania i rozwijania teorii środowiska wychowawczego, problematyki rodziny, postrzeganej jako potencjonalnie wartościowe środowisko rozwoju, metody organizacji środowisk wychowawczych. Niewątpliwy wkład w rozwój pedagogiki społecznej ma Olga Czerniawska, związana zawodowo z Uniwersytetem Łódzkim oraz Akademią Humanistyczno-Ekonomiczną w Łodzi. W swojej naukowej karierze na gruncie pedagogiki społecznej rozwijała rolę poradnictwa (w czasach, gdy zainteresowanie nim było marginalne) – popularyzowała wiedzę na temat poradnictwa kulturalno-wychowawczego, socjalnego, zawodowego i poradnictwa dla osób dorosłych, edukacji dorosłych czy też prowadzenia badań naukowych opartych na metodzie

⁶ W. Theiss, *Edukacja i zaangażowanie Sto lat pedagogiki społecznej w Polsce (1908–2008)*. Wprowadzenie, „Pedagogika Społeczna” 2018, 2(68), s. 19.

⁷ *Ibidem*, s. 20.

biograficznej⁸. Badawcze zainteresowania O. Czerniawskiej koncentrowały się w obrębie procesu wychowania i kształcenia dorosłych, a także określaniu jego roli w teorii andragogiki. W swojej naukowej aktywności podkreślała kontynuację myśli Aleksandra Kamińskiego dotyczącą wychowania do starości. Pozostali przedstawiciele łódzkiej szkoły pedagogiki społecznej to: Irena Lepalczyk, Ewa Marynowicz-Hetka. Łódzkie korzenia mają: Jacek Piekarski, Danuta Urbaniak-Zajac, Krzysztof Szmidt, Lucyna Telka, Arkadiusz Żukiewicz, Mariusz Granosik.

- Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – w 1969 roku, którą kierował Stanisław Kowalski. Jego działalność w obszarze rozważań nad wychowaniem, traktowanym jako proces społeczny, pozwoliła na wyodrębnienie dwóch płaszczyzn wychowawczych (szerokiej i wąskiej) oraz wypracowanie systemowego podejścia do wychowawczego systemu funkcjonowania społeczności lokalnych. W ramach działalności katedry podejmowano również badania nad obecnością i funkcjonowaniem systemu szkolnego w typowych środowiskach lokalnych, kontynuowano analizy nad dysfunkcjonalnością środowisk wychowawczych z socjologicznej perspektywy⁹. W procesie narodzin dyscypliny naukowej, jaką stała się pedagogika społeczna, kluczową rolę odegrał Florian Znaniecki, również związany z poznańską szkołą. Wśród pedagogów społecznych tej szkoły, których wkład w rozwój pedagogiki społecznej jest istotny, wymienia się także: Jana Włodarka, Dzierżymira Jankowskiego, Tadeusza Frąckowiaka, Stanisława Wawryniuka, Władysława Dykcika, Wiesława Ambrozika, Jerzego Modrzewskiego, Jana Kupczyka, Katarzynę Segiet, Waldemara Segieta, Agatę Matysiak-Błaszczuk i Ewę Włodarczyk.
- Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy (aktualnie Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) – w 1972 roku, którą objął Edmund Trempała. Działania profesora E. Trempały spowodowały wprowadzenie do dyskursu teoretycznego w obrębie pedagogiki społecznej pojęcia „wychowania równoległego”. Obszar zainteresowań badaczy tego ośrodka obejmował tematykę pracy oświatowej, wychowania w placówkach pozaszkolnych i wychowania w rodzinie. Ponadto analizowano zagadnienia związane z potrzebami młodzieży oraz środowiska lokalnego i rozwojem pozaszkolnej aktywności dzieci i młodzieży w placówkach wspomagających młode pokolenie. Po roku 1991 problematyka badawcza katedry została poszerzona o zagadnienia aksjologii w pedagogice społecznej, kwestie społeczne, prob-

⁸ E. Skibińska, *Księga Jubileuszowa dla Profesor Olgi Czerniawskiej*, „Rocznik Andragogiczny” 2015, t. 22, s. 41.

⁹ J. Modrzewski, *Stanisława Kowalskiego poznańska szkoła pedagogiki społecznej*, „Pedagogika Społeczna” 2019, nr 4(74), s. 9–14.

lemy instytucji i placówek wspomagających rozwój, diagnostykę i profilaktykę społeczną, edukację kulturalną, czas wolny dzieci i młodzieży. Obecnie prowadzone analizy teoretyczno-empiryczne dotyczą głównie badań nad kapitałem społecznym, kompetencjami obywatelskimi oraz analizowaniem związków pedagogiki społecznej z polityką społeczną. Pozostali czołowi przedstawiciele pedagogiki społecznej szkoły bydgoskiej to: Maria Deptuła, Krystyna Marzec-Holka, Mariusz Cichosz, Halina Guzy-Steinke.

- Uniwersytetu Śląskiego — w 1974 roku, którą kierował Henryk Gąsior. Tematyka podejmowanych przez reprezentantów katedry pedagogiki społecznej analiz teoretycznych i badawczych obejmowała m.in. takie obszary jak: kształcenie zawodowe młodzieży, rolę zakładów pracy, grup nieformalnych i rówieśniczych w procesie wychowania, występowania zachowań dewiacyjnych wśród różnych grup społecznych i analizowania społecznej reakcji na nie, problem występowania zjawisk patologicznych wśród młodzieży. Istotny wkład w rozwój śląskiej pedagogiki społecznej mają: Jan Poplucz, Bogusław Chmielowski, Henryk Pielka, Andrzej Radziejewicz-Winnicki, Ewa Syrek, Anna Nowak, Elżbieta Górnikowska-Zwolak, Marek Walancik, Ewa Jarosz, Ewa Wysocka, Adam Stankowski, Danuta Raś, Teresa Wilk, Ewa Bielska, Katarzyna Borzucka-Sitkiewicz, Maciej Bernasiewicz. W 2012 roku powstał silny ośrodek pedagogiki społecznej w Cieszynie – filii Uniwersytetu Śląskiego – wraz z uczonymi: Aliną Szczurek-Borutą, Ewą Ogrodzką-Mazur, Barbarą Grabowską, Anną Szafrąnską.
- Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu — w 1976 roku pod kierownictwem Stanisława Kawuli (uznawany za jednego z twórców subdyscypliny pedagogiki, jaką jest pedagogika rodziny). Zainteresowania badawcze pracowników katedry w szczególności ogniskowały się wokół zagadnień społeczno-pedagogicznego wymiaru funkcjonowania rodziny. Pozostali przedstawiciele toruńskiej szkoły, którzy wnieśli istotny wkład w rozwój polskiej pedagogiki społecznej, to: Zbigniew Kwieciński, Ryszard Borowicz, Tomasz Biernat, Marta Urlińska.

Kolejne katedry pedagogiki społecznej powstały na: Uniwersytecie Jagiellońskim (reprezentanci: Jan Konopnicki, Franciszek Adamski, Tadeusz Aleksander, Ewa Bobrowska, Renata Doniec), Uniwersytecie Gdańskim (reprezentanci: Irena Jundziłł, Jan Żebrowski, Maria Mendel, Kazimierz Kossak-Głowczewski, Jan Papiież, Jolanta Wojciechowska), Uniwersytecie Wrocławskim (reprezentanci: Anna Zawadzka, Józef Kargul, Alicja Szerląg, Krystyna Ferenz, Mirosława Wawrzak-Chodaczek), w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie (reprezentanci: Ewa Kantowicz, Andrzej Olubiński, Wiesław Ciczkowski, Stanisław Kawula), w Zielonej Górze (reprezentanci: Alicja Kargulowa, Edward Hajduk, Zdzisław Wołk), w Opolu (reprezentanci: Józefa Brągiel, Anna Weissbrot-Koziarska, Iwona Dą-

browska-Jabłońska), na Uniwersytecie Szczecińskim (reprezentanci: Józefa Piłkowska, Stanisław Wawryniuk, Jerzy Materne, Barbara Kromolicka) i w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie (reprezentantka: Danuta Marzec). Wszystkie ośrodki akademickie pedagogiki społecznej przyczyniły się do upowszechnienia wiedzy z tej dyscypliny naukowej wśród studentów kierunków nauczycielskich oraz badaczy środowisk wychowawczych¹⁰.

Stan na dziś

W ostatnim 30-leciu duży wpływ na rozwój pedagogiki społecznej w Polsce miały wydarzenia społeczno-polityczne, które z jednej strony ukształtowały nowe pokolenie ludzi wykształconych i otwartych na świat, a z drugiej przyczyniły się do pogłębienia dystansu, nierówności i podziału społecznego. Ujawnianie problemów społecznych, ich aktualizacja, opis i poszukiwanie nowych rozwiązań stanowiły i nadal są tematem teoretycznych rozważań i badawczych analiz aktywnych pedagogów społecznych.

Wprowadzona z dniem 20 lipca 2018 roku ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce spowodowała zmiany w strukturach uczelni wyższych w Polsce. Wiele z nich usytuowało pedagogów społecznych w nowych zakładach, katedrach czy zespołach badawczych.

Aktualnie spośród 20 uniwersytetów zrzeszonych w Konferencji Rektorów Uniwersytetów Polskich (KRUP)¹¹ 17 zachowało w swych strukturach nazwę pedagogika społeczna. Katedra Pedagogiki Społecznej jest na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, na Uniwersytecie Opolskim i na Uniwersytecie Szczecińskim. Natomiast Zakłady Pedagogiki Społecznej znajdują się na Uniwersytecie w Białymstoku i Gdańsku, Jana Kochanowskiego w Kielcach, im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz na Uniwersytecie Rzeszowskim i w Zielonej Górze. Uniwersytet Łódzki ma Katedrę Pedagogiki Społecznej i Resocjalizacji. Na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim jest Katedra Pedagogiki Społecznej i Metodologii Badań Edukacyjnych. Katolicki Uniwersytet Lubelski ma w swojej strukturze Katedrę Historii Wychowania, Opieki i Pedagogiki Społecznej, Uniwersytet Jagielloński Pracownię Pedagogiki Społecznej i Andragogiki, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu Katedrę Pedagogiki Społecznej i Pracy Socjalnej, a Uniwersytet Warszawski Katedrę Pedagogiki Społecznej i Pedagogiki Specjalnej.

¹⁰ H. Gąsior, *Pedagogika społeczna...*, *op. cit.*, s. 97.

¹¹ KRUP została powołana przez rektorów uniwersytetów na zjeździe w Krakowie w dniu 16 lutego 1989 roku. Była to odpowiedź środowiska akademickiego na przyjęcie 18 września 1988 roku w Bolonii Wielkiej Karty Uniwersytetów Europejskich.

Należy jednak pamiętać, że pedagodzy społeczni prowadzą badania i teoretyczne analizy także na innych uczelniach (poza uniwersytetami). Jedne z nich zachowały w swych strukturach organizacyjnych katedry pedagogiki społecznej, a inne tej nazwy nie uwidaczniają. Niezależnie od tego istotą zachowania historycznej myśli, trwałości i aktualności pedagogiki społecznej jako subdyscypliny pedagogiki jest nieustanne poszukiwanie uwarunkowań społecznego funkcjonowania jednostek, rodzin i grup społecznych, analiza czynników wpływających na procesy wychowania i opieki na różnych etapach życia człowieka, nieustanne poszerzanie wiedzy o metodach i sposobach przeobrażania środowiska ludzkiej aktywności.

Konieczność trwania i rozwoju pedagogiki społecznej

Dynamicznie zmieniający się świat wymaga, bardziej niż dotychczas, zarówno od praktyków, jak i teoretyków, powrotu do kształtowania u ludzi potrzeby społecznego zaangażowania opartego na etosie służby społecznej. Problemy świata rzeczywistego wymuszają konieczność pojawienia się współczesnego modelu pedagogiki społecznie zaangażowanej, który z jednej strony odwołuje się do tradycji tej dyscypliny, z drugiej zaś wpisuje się w szeroką dyskusję dotyczącą roli nauk społecznych i humanistycznych w kształtowaniu otaczającej nas rzeczywistości. Naukowa aktywność kolejnych pokoleń pedagogów społecznych, dzięki odwoływaniu się do swoich poprzedników, a jednocześnie stałemu poszukiwaniu nowych przestrzeni badawczych, pozwala na zachowanie tożsamości i tradycyjnych wartości pedagogiki społecznej oraz jej ciągłości i stałej żywotności. Dzięki temu pedagogika społeczna pozostaje w relacji z kształtowaniem przestrzeni publicznej i społecznej. Zadaniem, a jednocześnie wyzwaniem stojącym przed współczesną, zaangażowaną pedagogiką społeczną, jest troska o indywidualne i zbiorowe kształtowanie poczucia podmiotowości i sprawczości, która powinna być ukierunkowana na wzmacnianie kompetencji i aktywizowanie jednostek i grup do zwiększania partycypacji obywateli w życiu publicznym, zapewniając przy tym warunki do tworzenia nowych reguł ładu społecznego¹².

Podstawą formułowania zadań dla pedagogiki społecznej była refleksja nad zmieniającym się stanem geopolitycznym, oddziałującym na społeczeństwo, gdzie dominującymi procesami była industrializacja i urbanizacja. W zdecydowanej większości dzisiejsze zmiany społeczne są owocem globalizacji, a więc coraz bardziej pedagogika społeczna zatracza swojego narodowego ducha na rzecz tworzenia charakterystyk i sposobów rozwiązywania problemów wspólnych o zasięgu międzyna-

¹² B. Smolińska-Theiss, *Pedagogika społeczna – pedagogika społecznie zaangażowana. Wokół inicjatyw i ruchów społecznych*, „Pedagogika Społeczna” 2018, 4(70), s. 13.

rodowym. Rozwój pedagogiki społecznej ma głównie służyć integracji europejskiej, która poza wymiernymi korzyściami, otwiera nowe źródła problemów wynikających z różnic kulturowych i migracji. Problem migracji znacząco wykracza poza potrzeby ekonomiczne, ujawniając na szeroką skalę konflikty na tle etnicznym i religijnym, migracji proaktywnej, migracji transnarodowej, migracji reaktywnej, a nawet wirtualnej. Niemal nieograniczona mobilność ludzi różnych kultur, narodowości, wyznań czy preferowanych systemów wartości ujawnia nowe cywilizacyjne wyzwania, takie jak transnarodowe rodzicielstwo, jak również związane z nim eurosieroctwo dzieci i seniorów oraz nowe typy zaniedbań¹³. Próby rozwiązania powyższych problemów zwiększyły znaczenie globalnych łańcuchów opieki, gdzie – przykładowo – matka obejmuje opieką dzieci swojego pracodawcy w ramach swoich obowiązków pracowniczych, jednocześnie zaniedbuje opiekę nad własnym potomstwem¹⁴. Podobna sytuacja dotyczy seniorów, gdzie podejmowanie w celach zarobkowych opieki nad seniorami odbywa się kosztem opieki nad seniorami z własnej rodziny. Problem jest na tyle znaczący, że pedagogika społeczna nie może go pomijać i jednym z jej najważniejszych zadań staje się działanie międzykulturowe i działania na rzecz różnorodności kulturowej. W perspektywie narastającej fali migracji znacząca wydaje się również praca na rzecz zwalczania dyskryminacji, stereotypów i uprzedzeń na tle kulturowym oraz kształtowanie postaw zwiększających gotowość do adaptacji imigrantów pochodzących z krajów o odmiennej kulturze. Niewątpliwie zrozumienie problemów globalnych ułatwi rzetelne poznanie w pierwszej kolejności specyfiki i właściwości funkcjonowania środowisk lokalnych, które kształtują tożsamość człowieka – głównego podmiotu poznania pedagogiki społecznej.

Intensywnie zmieniająca się rzeczywistość odsłania nowe problemy, które muszą być polem badań dla pedagogów społecznych. Wydarzenia wojenne ukazały nowe obszary rozwoju działalności pedagogicznej i społecznej, ukierunkowane na przeciwdziałanie ujawniającym się kryzysom. Jednym z nich jest, będący wynikiem bestialskiej napaści wojsk rosyjskich na Ukrainę, napływ uchodźców ukraińskich do naszego kraju. To problem, z którym będziemy musieli mierzyć się latami. Obywatele ukraińscy, którzy zdecydowali się przybyć do naszego kraju, będą musieli znaleźć swoje miejsce w polskim społeczeństwie. Ukraińskie dzieci będą musiały nauczyć się żyć i uczyć w nowej dla nich przestrzeni szkolnej. Zadanie, jakie stoi obecnie przed pedagogami społecznymi, będzie wymagało poszukiwania odpowiedzi na pytania o problemy egzystencjalne związane z przetrwaniem uchodźców na terenie naszego kraju, a w dalszej perspektywie trzeba będzie zmi-

¹³ W. Danielewicz, *Pedagogika społeczna w poszukiwaniu i budowaniu nowej rzeczywistości – perspektywa czasu i przestrzeni*, [w:] M. Sobecki (red.), *Pedagogika wobec wyzwań współczesności. Humanistyczny wymiar kapitału ludzkiego*, Łomża 2010, s. 42–62.

¹⁴ A. Małek, *Matka, żona, migrantka*, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/83267/malek_matka_zona_migrantka_2010.pdf [dostęp: 6.04.2022].

nimalizować ograniczenia w procesie opieki i edukacji z zachowaniem podstawowych praw człowieka, w tym prawa do zachowania własnej tożsamości.

Migracja obecnie jest istotnym wyzwaniem dla i do działań w obszarze pedagogiki społecznej. Przemieszczanie się ludności już nie tylko w celach zarobkowych, lecz w obawie o własne życie, obecnie staje się trwałym elementem naszego krajobrazu społecznego. To nie tylko mieszkańcy Ukrainy czy Białorusi, ale także mieszkańcy odległych krajów Azji i Afryki podejmują próby przekroczenia polskich granic. Przybywają oni nie tylko w celu znalezienia pracy lub chęci zwiększenia zarobków, ale coraz częściej pojawia się motyw polityczny¹⁵. Aktualnie Ukraińcy stanowią najliczniejszą grupę emigrantów. Rejestrują się oni jako osoby bezrobotne, ale wielu z nich ma nieuregulowany status pobytu w Polsce¹⁶. Do początków roku 2022 kryzys migracyjny, którego doświadczyła Unia Europejska, w znikomej części dotyczył Polski¹⁷. Jednak sytuacja ta uległa zmianie. Dziś jesteśmy krajem, który ma największą liczbę uchodźców w Europie. Sytuacja ta jest zupełnie nową, która nieuchronnie ujawni nowe problemy społeczne. Te z kolei będą wymagały gruntownych analiz badawczych, na których podstawie będzie można formułować efektywne działania minimalizujące ich skutki.

Podsumowanie

Ukonstytuowanie się pedagogiki społecznej jako nauki, teorii i metodyki wychowawczej było wynikiem globalnych przeobrażeń zarówno postępowych, jak i redukujących zachowania ludzkie. Te ostatnie spowodowały kryzysy społeczne, których skala nadal rośnie. Pedagogika społeczna nie może stać wobec tych wyzwań obojętnie. Prakseologiczny i praktyczny charakter tej nauki skłania ją do ciągłego poszukiwania odpowiedzi na pytania, jakie działania podejmować, aby osiągnąć założone cele. Pedagogika społeczna jako nauka interdyscyplinarna o charakterze praktycznym wypracowała własny język i narzędzia, które pozwalają jej łączyć cele poznawcze z praktycznymi.

Zainteresowania problemami społecznymi, w tym procesami edukacji i wychowania, wsparcia i opieki stanowią płaszczyznę dociekań naukowych wszystkich pedagogów społecznych, niezależnie od ich indywidualnego ukierunkowania na konkretną specjalizację. Kontynuując analizy nad procesami wychowania, które

¹⁵ W. Jarecki, *Imigracja zarobkowa w Polsce. Stan i perspektywy emigracji z Ukrainy do Polski*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2017, 4(964), s. 135–151.

¹⁶ K. Andrejuk, *Jacy imigranci rejestrują się jako bezrobotni? Dynamika bezrobocia wśród cudzoziemców w RP*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2018, 2(168), s. 102.

¹⁷ J. Rosłon-Żmuda, *Bezpieczeństwo socjalne imigrantów w Polsce na przykładzie miasta Gdańska*, „Cywilizacja i Polityka” 2018, 16(16), s. 167.

w ujęciu filozoficznym są krytyką rozumu pedagogicznego oraz hermeneutyczną krytyką rozumienia istoty procesów edukacyjnych¹⁸, mają obowiązek empirycznego poszukiwania wyjaśnień dla zmian w jednostkowym i grupowym funkcjonowaniu społeczeństw.

Wielość, różnorodność i dynamika problemów społecznych zmusza pedagogów społecznych do tworzenia pewnego i obiektywnego stanu rzeczywistości przy zastosowaniu wypracowanej metodologii badań empirycznych. Zgromadzona wiedza stanowi źródło do wypracowania rozwiązań o charakterze użytecznym. Pozwala na poszukiwanie odpowiedzi na pytania o miejsce jednostki we współczesnym świecie, o miejsce pedagogiki społecznej wśród innych dyscyplin naukowych.

Bibliografia

- Andrejuk K., *Jacy imigranci rejestrują się jako bezrobotni? Dynamika bezrobocia wśród cudzoziemców w RP*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2018, 2(168), s. 93–110.
- Czarnecki P., *Pedagogika społeczna. Podstawowe pojęcia i definicje*, „Społeczeństwo i Edukacja, Międzynarodowe Studia Humanistyczne” 2012, nr 1, s. 389–414.
- Danielewicz W., *Pedagogika społeczna w poszukiwaniu i budowaniu nowej rzeczywistości – perspektywa czasu i przestrzeni*, [w:] M. Sobecki (red.), *Pedagogika wobec wyzwań współczesności. Humanistyczny wymiar kapitału ludzkiego*, Łomża 2010, s. 42–62.
- Folkierska A., *Pytanie o pedagogikę*, Warszawa 1990.
- Gąsior H., *Pedagogika społeczna: jej teoretyczna i użyteczna aktualność*, „Chowanna” 1995, nr 2, s. 88–100.
- Jarecki W., *Imigracja zarobkowa w Polsce. Stan i perspektywy emigracji z Ukrainy do Polski*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2017, 4(964), s. 135–151.
- Małek A., *Matka, żona, migrantka*, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/83267/malek_matka_zona_migrantka_2010.pdf [dostęp: 6.04.2022].
- Modrzewski J., *Stanisława Kowalskiego poznańska szkoła pedagogiki społecznej*, „Pedagogika Społeczna” 2019, 4(74), s. 9–22.
- Pilch T., *Drzewo poznania. Wokół narodzin i rozwoju poznańskiej pedagogiki społecznej*, [w:] K. Segiet, K. Słupska, A. Tokaj, (red.), *Etapy życiowe człowieka w kontekście pedagogiki społecznej*, Poznań 2019, s. 13–26.
- Rosłon-Żmuda J., *Bezpieczeństwo socjalne imigrantów w Polsce na przykładzie miasta Gdańska*, „Cywilizacja i Polityka” 2018, 16(16), s. 165–183.
- Skibińska E., *Księga Jubileuszowa dla Profesor Olgi Czerniawskiej*, „Rocznik Andragogiczny” 2015, t. 22, s. 39–49.
- Smolińska-Theiss B., *Pedagogika społeczna – pedagogika społecznie zaangażowana. Wokół inicjatyw i ruchów społecznych*, „Pedagogika Społeczna” 2018, 4(70), s. 9–15.
- Theiss W., *Edukacja i zaangażowanie Sto lat pedagogiki społecznej w Polsce (1908–2008). Wprowadzenie*, „Pedagogika Społeczna” 2018, 2(68), s. 9–34.

¹⁸ A. Folkierska, *Pytanie o pedagogikę*, Warszawa 1990.